

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

חילוק מלאכות בשבת

ת

נמסר בש"ק פ' ויקהל-פיקודי ה'תשע"ה

בשבת פרשת ויקרא השיעור יחל אי"ה ב 4:00 אחה"צ ויהיה בענין:

מליחה בקרבנות

מנחה בשעה 3:40 אחה"צ

השיעור יאמר לעילוי נשמת הרב קלמן זאב לויזן הי"ד, שהיה ממשותפי השיעור.

בברכת התורה

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנת: timnal@zahav.net.il

חילוק מלאכות בשבת

חייב אלא אחת. כן כתב הפני-יהושע (בשבת ע סע"ב) כהנחה פשוטה בלא ראייה. ויש להוכיח כן מהסוגיא בשבועות (יה) בעם הארץ ששימש עם הטהורה סמוך לוסתה ולא ידע שאסור, ואמרה לו באמצע תשמיש שראתה דם ופירש באבר חי בשגגה, שלא ידע שאסור הדבר - חייב חטאת אחת על הכניסה ועל היציאה, כדין אוכל חלב וחלב בהעלם אחד. הרי שגם בשתי שגגות שונות, כגון כאן ששגג במציאות ולא ידע שהיא נדה, ועוד שגג בשגגת הדין גם כשנודע לו שהיא נדה, שסבר מותר לפרוש באבר חי, מ"מ כיון שאיסורו משם אחד, איסור נדה, אינו חייב אלא אחת.²

וכיון שכן, הרי עלינו לבאר מאי שנא גבי שבת שמנין החטאות נקבע לפי מנין השגגות, ואילו בכל התורה הקובע הוא מנין השמות. אכן יש לחקור בגוף הדבר, האם עשיית מלאכות שונות בשבת נידונית כשמות מוחלקין, שלכך חייב בשגגת מלאכות על כל מלאכה ומלאכה, כדין אוכל חלב ודם, או כשם אחד, שלכך בשגגת שבת אינו חייב אלא אחת. ונראה שנחלקו בדבר הראשונים כדלהלן. ומכל מקום קשיא ממה נפשך; אם הם כשמות מוחלקין, אין מובן מדוע בשגגת שבת חייב אחת והלא בכל התורה חייב על כל שם ושם אפילו בשגגה אחת, ואם כל המלאכות שם אחד הוא, מ"ט בשגגת מלאכות חייב על כל אחת ואחת והרי בכל התורה אינו חייב אלא אחת.

וכי תימא גזרת הכתוב היא, דהלא ילפינן לה (בשבת ע) מקראי לחלק בין שגגת שבת לשגגת מלאכות, אכתי קשיא מלשון הגמרא הנ"ל המורה שסברא היא לחלק בין שגגת שבת לשגגת מלאכות, דכיון דקרנן חייב רחמנא אשגגה, לפיכך יש חילוק בין שגגת שבת דשגגה אחת היא לשגגת מלאכות דשגגות טובא הן. וכמו שכתבו רש"י והרמב"ם בפירוש המשנה. ועוד, התייחד לדרשת ר' יוסי ברבי יהודה מ'מאחת מהנה', אחת שהיא הנה - זדון שבת ושגגת מלאכות, הנה שהיא אחת - שגגת שבת וזדון מלאכות, א"כ איכא קראי לשני הצדדים, אבל לדרשת רבי נתן הנ"ל מכך שיצאה הבערה לחלק, וכן לדרשת שמואל שם מ'מחלליה מות יומת' - התורה ריבתה מיתות הרבה [כלומר בממון, שצריך להרבות בקרבנות, שאינו ענין למיתת הגוף, ע"ש] על חילול אחד, לפי זה הרי לא גילה הכתוב אלא לחלק אבל אין לימוד לחייב אחת בשגגת שבת, ואכן כתב בתורא"ש (ע): שסברא בעלמא היא שבשגגת שבת חייב אחת הואיל והקרנן בא על השגגה ושגגה אחת היא. וא"כ הרי לפי הדעה שמלאכות שבת נידונית כשמות מוחלקין, חוזרת הקושיא למקומה, מאי שנא משאר איסורי תורה שהשמות מחלקים לחטאות אפילו בשגגה אחת.

² וצ"ע מכאן על מה שכתב בחוון יחזקאל (על התוספתא כריתות ד,א), מסברא שמי שנתחלף לו חלב בשומן בשתי חתיכות - חייב שתי חטאות כי שתי העלמות נניחו. [וכן קשה על דבריו מהרמב"ם הל' שגגות ו,ט-יב דמשמע מכל ההלכות דמיירי בנתעלם ממנו החלב במציאות ואעפ"כ חייב אחת].

א 'לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת'. פרש"י: יש מרבתינו אומרים הבערה ללא יצאת, ויש אומרים לחלק יצאת. והיא פלוגתת תנאים בכרייתא המובאת בכמה מקומות בש"ס (שבת ע. יבמות ו: ועוד), רבי יוסי אומר: הבערה ללא יצאת [לומר שאין בה חיוב מיתה אלא לאו בלבד] ורבי נתן אומר: לחלק יצאת, כלומר שהעושה מלאכות הרבה בשבת בשגגה, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה. וכן דרשו במכילתא (ר"פ ויקהל) הבערה בכלל היתה ולמה יצאת - להקיש אליה ולומר לך מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה.

והנה בר"פ כלל גדול (שבת סו:) מבואר שדין זה של חילוק חטאות במלאכות שבת, אמור רק בשגגת מלאכות, כלומר שידע שאותו יום שבת ולא ידע שהמלאכות הללו אסורות, אבל בשגגת שבת כגון סבור יום חול הוא - אינו חייב אלא חטאת אחת על כל המלאכות. ופרש"י טעם החילוק, וכ"כ הרמב"ם (שגגות ז, ובפירושו המשנה): השוגג בשבת - שגגה אחת היא, הלכך חייב חטאת אחת, ואילו השוגג במלאכות איכא שגגות הרבה, שהרי שגג על כל מלאכה ומלאכה, הלכך חייב על כל אחת ואחת. ואכן טעם זה מפורש בגמרא (שם ע.): מאי שנא רישא [דבשגגת שבת חייב אחת] ומ"ש סיפא [בשגגת מלאכות דחייב על כל מלאכה ומלאכה], והסיק רב נחמן: קרבן דחייב רחמנא אמאי - אשגגה, התם חדא שגגה הכא טובא שגגות הויין.

והנה בכל התורה נראה שמנין החטאות המחויבות לחוטא בשגגה נקבע לפי מנין שמות האיסור שעבר עליהם ולא לפי מנין השגגות, שאם עבר על כמה איסורי לאוין שיש בהן כרת - חייב חטאת על כל לאו ואף על פי שהיתה לו שגגה אחת כפי שיבואר. ולאידך גיסא, עבר על איסור אחד, כגון שאכל פעמיים חלב - חייב אחת אפילו בשתי שגגות חלוקות.

וראיה לדין הראשון, הביא בספר מרחשת (ח"א יג,ב) מדברי הרמב"ם (שגגות א,ה) שהאוכל ועושה מלאכה ביום הכפורים, כסבור שהוא יום אחר - חייב שתיים, משום איסור אכילה ומשום איסור מלאכה. הרי שבשני שמות חייבים אף כשהיתה שגגה אחת בשניהם*. וכן בדין השני, אכל חלב וחלב בשתי שגגות [בהעלם אחד, שלא נודע לו בינתיים שהוא חייב - כי אז העלמות מחלקות אפילו בשגגה אחת], כגון שבתחילה סבר חלב מותר ואכל, ושוב נתחלף לו חלב בשומן ואכלו - אינו

^א במרחשת שם לא החליט הדבר, ופלפל לתלות זאת במחלוקת תנאים בכריתות יט ובדברי הירושלמי. גם הרש"ש (בכריתות ז.) נסתפק מסברא בכגון זה, כגון שסבר שכל ספק-איסור מותר, ואכל ספק-חלב וספק-דם ולבסוף הוברר שהיו איסור, האם חייב חטאת אחת או שתיים. [וכתב שאין להוכיח מתניוק שנשבה בין הנכרים שחייב על הדם אחת ועל החלב אחת (ע' שבת סח:), דשאני התם שיש לדנו כשגגות טובא, ששוגג בכל איסור ואיסור. וע' חדושי ראל"ח ב' נז]. והרי נפשט ספיקו מדברי הרמב"ם. שאין מסתבר לחלק בין שגגה במציאות כגון סבור שהוא יום חול, לשגגה בדין. וכן נסתפק באפיקי ים (ח"ב סוס"י ו ובקו"א), כגון שהיתה לו טעות כללית בשיעור חיוב של המלאכות. וכתב להוכיח משגגת ע"ז וזדון עבודות כגון שסבר מותר לעבוד מאהבה ומיראה, שאינו חייב אלא אחת. אך לפי האמור בהמשך אין ראייה משם לכל התורה, דע"ז כולה שם אחד הוא. [וכן לאידך גיסא, נקט (בס"י ה) הפ"י הירושלמי שאין לחלק בין שבת לשאר איסורים לענין שתי שגגות באיסור אחד, ע"ש].

- וכן נראה מתוך דברי המנ"ח עצמו - שגדר הדברים הוא שמהות השגגה גופא היא הקובעת האם להתייחס למלאכות כאיסורים חלוקים או כאיסור אחד כללי, שאם שגג בשבת עצמה הרי כל המלאכות נידונות כאיסור אחד, וממילא מסתבר לצרף שני חצאי מלאכות לחיוב אחד, אבל אם שגג במלאכות, אזי נידונית כל מלאכה ומלאכה כשם נפרד ואין שייך לצרף שני חצאי שיעור ממלאכות שונות. נמצא לפי גדר זה שהנידון דלעיל אם הוי כשם אחד או כשמות מוחלקין, תלוי ומשתנה לפי סוג השגגה אם שגג בשבת או שגג במלאכות, וממילא אין כאן קושיית 'מה נפשך'.

אלא שעיקר הגדר הזוה טעון ביאור, מדוע הגדרת חילוקי המלאכות משתנה לפי טיב המעשה, ומאי שנא משאר איסורי תורה שהגדרת ה'שמות' אינה משתנית לפי סוג השגגה. ונבאר תחילה דברי רבותינו על פי דרכם, ואח"כ נבאר בדרך חדשה.

הנה בקונטרס תוצאות חיים שם דקדק מלשון התורי"ד שדוקא לרבי נתן שלמד חילוק מלאכות מכך שיצאה הבערה לחלק, נידונית כל מלאכה כאיסור לעצמו, אבל לדרשת שמואל מ'מחלליה מות יומת', כל המלאכות נחשבות כשם אחד. וביאר הדברים על פי מה שאמרו בירושלמי (סנהדרין ה, א) שאם התרו בעושה מלאכה בשבת משום 'מחלליה מות יומת' - חייב, ומשמע אעפ"י שלא התרו בו משום המלאכה המסוימת, דלא כהבבלי שמתרים בו משום שם המלאכה. והיינו משום הירושלמי אזיל כטעמא דשמואל ללמוד חילוקי מלאכות מ'מחלליה מות יומת' ולית ליה דרשא דהבערה לחלק יצאת הלכך כל המלאכות כשם אחד, והבבלי נקט שכל מלאכה ומלאכה נחשבת כ'לאו' נפרד, וכמו שפירש התורי"ד אליבא דר' נתן.

ונראה לבאר דהנה אפשר לראות את איסור עשיית מלאכה בשני אופנים; אפשר לראותו כאיסור 'מעשה מלאכה' ואפשר לראותו כאיסור 'לחלל את השבת', כלומר לעשות את השבת כחול, ואילו המלאכה אינה אלא הדבר המגדיר מהו מעשה חול, אבל עיקר האיסור הוא חילול השבת. ולפי גדר זה נראה דסגי בהתראת 'מחלליה...' לחייב, כי אכן זהו עיקר האיסור, משא"כ לפי הצד הראשון, צריך להתרות משום המלאכה.

ולפי זה הרי זכינו להבנה חדשה בכך שהמלאכות כולן נידונות כאיסור אחד. לא רק משום שהמלאכות כולן נכללו באזהרה אחת ד'לא תעשה כל מלאכה' כמו שפירש הריטב"א, אלא מפני שהמלאכות רק מגדירות את החילול, אבל האיסור ביסודו הוא חילול השבת. וסבר הרי"ד שלרבי נתן שלמד חילוק מלאכות מהבערה, הרי זה כאילו כתוב 'לאו' פרטי על כל מלאכה ומלאכה, כמו הבערה שנתיחדה ב'לאו' לעצמה, והרי המלאכה עצמה היא היא יסוד האיסור. אבל לשמואל שדרש מ'מחלליה מות יומת' י"ל שהמלאכות אינן כאיסורים עצמיים אלא שנתרבה להביא כמה חטאות על 'חילול אחד' (כלשון הגמרא), כי בעצם הוא איסור אחד של חילול, וזהו שמבואר בירושלמי דסגי בהתראה מהך קרא גופא ד'מחלליה' - כי זהו עיקרו של האיסור.

ואם כן י"ל שזוה באור דברי רבותנו האחרונים שגדר הדין משתנה לפי מהות השגגה, כי הואיל ויש פנים לכאן

בגוף החקירה בגדר מלאכות שבת, אי חשיבי כשמות מוחלקין, כבר פתח הגר"מ זעמבא (בקונטרס תוצאות חיים סי' ה ועוד^ג) והביא מדברי התורי"ד (בשבת קלח) שפירש בדברי הגמרא גבי המשמר יין בשבת משום מה מתרים בו, אם משום 'בורר' או משום 'מרקד': 'כיון דהבערה לחלק יצאת, כאילו כתיב 'לאו' אכל מלאכה ומלאכה דמי, והו"ל כמו לאוין דחלב ודם שהן חלוקין זה מזה וצריך להתרות על החלב משום חלב ועל הדם משום דם, וכך על כל מלאכה ומלאכה'. הרי משמע שנקט שהמלאכות נידונות כאיסורים שונים, כאילו כתוב 'לאו' על כל מלאכה בפרטות. [ולוא דבריו, יתפרשו דברי הגמרא שהוא דין פרטי בהתראה שצריך להתרות משום האב-מלאכה המסוים ולא מאב אחר שאז אינו מותרה בדבר, אבל בתורי"ד מבואר שצריך להתרות משום המלאכה כשם שבכל איסור בתורה צריך להתרות משום האזהרה הפרטית אמורה בו]. ואילו בדעת רש"י כתב להוכיח לכאן ולכאן; בסנהדרין (סב). פרש"י שקצירה וטחינה הוו שמות מוחלקין, אבל בשבת (עב): משמע מרש"י שקצירה וטחינה הוו כגופין מוחלקין ולא שמות מוחלקים. וכן מרש"י בכריתות טז.

ואם כי בדברי רש"י אין הדבר ברור, בחדושי הריטב"א על שבת (ע) שיצאו מחדש [ולא היו לפני הגר"מ^ד] מפורש שקצירה וטחינה אינם שמות מוחלקין. ופירש הטעם, כיון ששם מלאכה אחת היא, וכולן אסורות משום 'לא תעשה כל מלאכה', הו"ל כאוכל חלב וחלב.

הרי שמחלוקת הראשונים בשאלה זו, וכאמור קשה לשתי הדעות; להרי"ד קשה מדוע בשגגת שבת אינו חייב אלא אחת, מאי שנא משני שמות שבכל הורה שחייב שתים, ולהריטב"א קשה לאידך גיסא, מדוע בשגגת מלאכות חייב על כל אחת ואחת משום ד'שגגות טובא' הן (כלשון הגמרא), והלא בכל התורה שגגות טובא אינן מחייבות כמה חטאות.

ב לכאורה היה נראה לבאר על פי דברי המנחת-חינוך (לב), שחידש לומר שהקוצר פחות מכשיעור וטוחן פחות מכשיעור, אם עשה כן בשגגת שבת, מצטרפים המעשים לחייבו חטאת אחת, כי סוף סוף עשה מלאכה בשיעור שלם, ושגגה אחת היא לכל השיעור [וכבר נסתפק בדבר הפרי-מגדים בפתחה להל' שבת ובספרו ראש יוסף שבת ע. וכן צדד הרש"ש בשבת לה]. ולכאורה אין טעמו מובן, הלא סוף סוף לא קצר שיעור חיוב ולא טחן שיעור חיוב, וכיצד תועיל השגגה האחת לצרף שתי חצאי מלאכות. אך טעמו כפי שפירש בספר אפיקי ים (ח"ב ד, ט)

ג בספר מרחשת (יב, ג) פירש שבחקירה זו נחלקו ר' יוסי ור' שמעון בכריתות יט. במי שנודע לו שעשה מלאכה אבל אינו יודע איזו מלאכה עשה, האם נחשב כאינו יודע במה חטא או כיון שכל המלאכות שם אחד להן חשיב שנודע חטאו. אך לפרש"י (שם) ותוס' (כ). הנידון שם אפילו באותה מלאכה כגון קצירה בשני מיני עצים. וכן משמע בגמרא (כ). 'ענבים ותאנים שני שמות ניהו'. ועל כרחק שהוא נידון אחר. [גם מש"כ בדעת הרמב"ם שפסק שכשאינו יודע איזו מלאכה עשה חייב חטאת, אין הדבר כן אלא לפירוש הלח"מ (מ' שגגות ח, ב), אבל לפי משמעות פשוט לשון הרמב"ם כפי שהבין הכס"מ, מפורש שפטור מחטאת].

ד ולדבריו מה שצריך להתרות משום המלאכה המסוימת, אינו מפני שכל מלאכה נחשבת איסור לעצמו אלא דין מסוים הוא בהתראה כאמור. וכן משמע מדברי הריטב"א ריש מו"ק שאף ביו"ט שאין בו חילוק מלאכות צריך להתרות משום המלאכה המסוימת. ואילו לפי התורי"ד נראה שביו"ט אין צורך להתרות משום המלאכה הפרטית, וכמוש"כ בספר שביתת השבת ח"ב בפתחה. [וכן שמעתי לפרש מרע"כ שיהי' בהא דילפינן (במכות כא): מקרא דאין חילוק מלאכות ביו"ט, ומאי נפ"מ והלא אין שם חטאת - אלא נפ"מ לענין התראה].

ולכאן, לראות את איסור שבת כאיסור 'עשיית מלאכה' או איסור 'חילול שבת', הרי לפי אופי השגגה ניתן לקבוע את שמו של המעשה, שאם שגג בשבת הוא נידון כשוגג ב'חילול שבת' וממילא כל המלאכות כולן אינן אלא פרטי עשיות באיסור אחד, לכך מביא חטאת אחת, אבל אם שגג במלאכות יש לראותו כשוגג על עשיית המלאכות המסוימות, ומצד זה הוא נידון כאיסורים נפרדים.¹

והנה יש מהאחרונים שצדדו לדקדק מדברי רש"י (בכריתות טז) שבשגגת שבת יש לצרף שתי מלאכות לחיוב, כסברת המנחת-חינוך (ע' אבני נזר או"ח רנו ואפיקי ים שם). ולפי המבואר נמצא שרש"י נקט כגדר הנ"ל, שבשגגת שבת האיסור מתייחס לעיקר החילול ובשגגת מלאכות - למעשה המלאכה. ובוזה יש לתרץ דקדוק דברי רש"י בכריתות (ג.), דפרכינו התם בגמרא אמאי קתני מתניתין המחלל את השבת כדבר אחד מתוך שלשים ושש כריתות, והרי יש בשבת ל"ט כריתות. ומתוך רבי יוחנן שעדיף לו לתנא לנקוט אופן של שגגת שבת וזדון מלאכות שאינו חייב אלא אחת. ופרש"י בקושית הגמרא ליתני ע"ה כריתות. וכבר עמד בצאן-קדשים שאין זה בדקדוק אלא צריך להיות ע"ד, שהרי בכלל ל"ו דמתניתין יש כבר חילול שבת, וא"כ יש לנו להוסיף רק ל"ח ולא ל"ט.

אך לפי האמור יש ליישב דברי רש"י לשיטתו, דהנה במתניתין קתני גבי שבת 'מחלל שבת' ואילו גבי יום הכפורים קתני 'האוכל והעושה מלאכה ביום הכפורים', ומדוע שינה התנא לשונו. ויש לפרש עפ"י הנ"ל שבשבת יסוד האיסור הוא חילול השבת ולא מעשה המלאכה הפרטי, וא"כ כשמקשה למנות בשבת ארבעים חסר אחת, הכוונה היא ל"ט שגגות פרטיות בעשיית המלאכות, וזה מלבד 'חילול שבת' השנויה במשנה שהיא שגגה אחת כללית, וא"כ שפיר יש מקום למנות מלבד 'המחלל שבת' עוד ל"ט שגגות של מלאכות, שהם שני גדרים חלוקים.²

וכן יתבאר בזה פירוש רבנו חננאל (בשבת עא.) בדברי ר' זירא במי שקצר כחצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר חצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות - ד'חלוקין לחטאות'. [רש"י ותוס' פירשו, אילו היה כשיעור בכל מעשה ומעשה, אין מצטרפים לחטאת אחת שהרי שגגות שונות הן, הלכך לא מצטרפי]. ופר"ח: הואיל וחלוקין בניניהם לענין מנין החטאות,

ה צריך לפרש שהואיל והחטאת באה על השגגה, הרי השגגה היא זו הקובעת את שם המעשה כלפי חיוב חטאת, ולא הודון קובע, הלכך כששגג במלאכות וידע שהיום שבת, הואיל וידע על איסור החילול רק שגג במלאכות, הרי חטאו נידון כחטא פרטי של מעשה מלאכה, ואילו כששגג בשבת חטאו מתייחס על כללות החילול כדבר אחד. וזהו חילוק מחודש [ואדרבה, יש לשמוע מדברי התוס' כריתות טז: סברא נגדית, דאוליין בתר ידיעתו, שבזדון שבת ושגגת מלאכות אמרינן שבתות כגופין, כיון שיש חשיבות לשבתות שידע אותם, משא"כ בשגגת שבת]. ולפי מה שיתבאר בפנים למסקנא אין צורך בחילוק זה.

1 ולכאו' לא אתי שפיר לפ"ז דעת התנאים (בחולין קא) שעשה מלאכה ביוהכ"פ שחל בשבת אינו חייב אלא אחת, ופירושו הראשונים ששיניהם איסור אחד הוא, משום 'שבת'. ולפי האמור לכאורה הן חלוקים ביסוד האיסור. אלא דלא קיי"ל כדעה זו.

2 לפי פשוטו עדיין לא ניחא דהלא התנא מיידי כלפי חיובי חטאות כמבואר בסוגית הגמרא שם וברש"י, והרי ודאי שאם שגג בשבת ובמלאכה אינו מביא שתי חטאות, א"כ למעשה אין שייך יותר מע"ד חטאות.

דבשגגת שבת מביא חטאת אחת ובשגגת מלאכות מביא חטאת על כל מלאכה ומלאכה, הלכך אין צירוף באותן שני חצאים. וכן פירש מדנפשיה הפני-יהושע [ונטה מפרש"י ותוס' מפני כמה קושיות]. ואין מובן לכאורה מה ענין החילוק בדין מנין החטאות כשעושה מלאכות שונות, לענין צירוף שני חצאי קצירה.

אך לפי האמור אתי שפיר, כי סוג השגגה מגדירה בעצם את האיסור, והרי זהו היסוד לחילוק חטאות, שבשגגת מלאכות מוגדר כעושה איסורים שונים של מעשי מלאכה, ובשגגת שבת מוגדר כעושה איסור אחד של חילול שבת, וכטעמא דאמרינן דהחילוק לחטאות מהוה הוכחה לגדר שם האיסור בכל סוג שגגה, ועל כן מסתבר שאין לצרף שני חצאים בשני אופני שגגה אלו.

אך נראה לקושטא דמלתא שעיקר דינו של המנחת-חינוך מחודש, ויותר נראה שבשתי מלאכות אין לצרף שני חצאי שיעורים, לא מיבעיא אם נוקטים שחצי שיעור במלאכת שבת הוי כ'חצי מלאכה', שאין שייך לצרף חצאי מלאכות, אלא אף אם ננקוט שיש עליה שם 'מלאכה' אלא שחסר בחשיבותה מצד השיעור [כידוע מדברי החכ"צ ועוד], וגם ננקוט שכל המלאכות כולן נידונות כאיסור אחד, סוף סוף אי אפשר לחייב האדם שהרי חסר באופן עשיית המלאכה בכל אחת ואחת מהמלאכות שעשה. גם מפורש בשיטמ"ק בכריתות (טז: אות כו) שהניח כהנחה פשוטה שלא כדבריו [ואף מפרש"י שם אין ראייה להפך (ע' באפיקי ים שם), אדרבה, מסוגית הגמרא שם יש להוכיח שאף בשגגת שבת אין מצטרפים שתי מלאכות, ע' אבני נזר או"ח סוס"י רנו"].

וגם נראה לפקפק בעיקר החילוק הנ"ל שסוג השגגה מגדיר את שם האיסור, כי פשט לשון הגמרא בשבת (ע) מורה שהכל תלוי אם שגגה אחת היא או שגגות טובא, ולא סוג השגגה. גם התור"ד והריטב"א סתמו דבריהם בכל אופן, ולא חילקו בין שגגת שבת לשגגת מלאכות. ועוד, הלא קיי"ל כאביי ורבא דפליגי על ר' זירא בשני חצאי גרוגרת של קצירה, ולית להו סברא הנ"ל דחלוקין לחטאות. וא"כ מכל זה נראה שהנידון האם המלאכות השונות הויין כשמות מוחלקין אם לאו, אינו תלוי בסוג השגגה, אם שגג בשבת או במלאכות. על כן עלינו לבאר באופן אחר החילוק בין שגגת שבת ושגגת מלאכות לענין חילוק חטאות. ואמנם לא יצאו כל דברינו עד הנה לבטלה, כי יש לפרש ככל הנ"ל אך בגדר שונה. וצריך לבאר הדבר הן בשיטת תורי"ד שהמלאכות כשמות מוחלקין, והן בשיטת הריטב"א שהן כשם אחד.

ג) ויש להעמיד יסוד הדבר על לשון רש"י בכריתות ד. שפירש הא דאוכל חלב דנותר שחייב שתים 'דאיכא שתי שגגות משתי כריתות, חלב ונותר'. ודבריו אינם מובנים לכאורה, מהו שכתב 'שתי שגגות' והלא בלאו הכי חייב שתים כי שני שמות

ח האבנ"ז כתב להוכיח מסוגית הגמרא שאף בשגגת שבת אין מצטרפים שתי מלאכות, אבל בעיקר הסברא לצרף שתי מלאכות לא חלק, שכתב (באו"ח תנו) שמצטרפים שתי מלאכות במייד לחיוב מיתה. אך לפי האמור בפנים אין הדבר מסתבר.

סברא זו בחזון יחזקאל (תוספתא כריתות ד, א) - שיש להבחין בין איסורים שהם בחפצא של הגופין המחלקים, שאז אפילו בע"ח מחלקים, כגון לענין איסור רביעה (ערמב"ם שגגות ה, ד) או 'אותו ואת בנו' (ע' חולין פב; רמב"ם שחיטה יג), שכל גוף נידון לעצמו ומחלק, ובין דבר שהאיסור הוא בגברא ואין חלות איסור בגוף הבהמה, כגון לענין שוחט כמה בהמות בחוץ שמבואר ברמב"ם (שגגות ו, ב) שאין אומרים בזה גופין מחלקים^ט. והוא חילוק ברור ונכון, ומבואר כן בדברי הרמב"ם עצמו (שם) 'וכן השוחט חמשה זבחים בחוץ בהעלם אחת אינו חייב אלא חטאת אחת. הא למה זה דומה למשתחוה לחמש צורות בהעלם אחד'. בא בזה לפרש דבריו שלכך אין דנים כאן סברת גופין מוחלקים, כשם שבע"ז יסוד האיסור הוא על הגברא שלא לעבוד לאל אחר, ואין הצורות משמעותיות כלל ביסוד האיסור.

מעשה יש לשאול על מה שפסק הרמב"ם (שגגות ז, ח) שהשבתות כגופים, ואם עשה מלאכות בכמה שבתות, בין בשגגת שבת בין בשגגת מלאכות - חייב חטאת על כל שבת ושבת [ומדמה זאת בפירוש המשנה (ספ"ג דכריתות) להבא על כמה נדות, ודלא כפרש"י שמפרש 'כגופין' - כשני גופי עבירה] - והלא לכאורה אין השבת עצמה מעצם האיסור אלא האיסור הוא על עשיית מלאכה מצד הגברא, ומדוע ייחשבו השבתות כגופין מוחלקין.

אך לפי האמור אתי שפיר, כי אכן האיסור הוא משום שמחלל את השבת, והרי כל שבת ושבת נידונית כ'חפצא' בפני עצמה שחייבים על חילולה, ושפיר יש כאן 'גופין מוחלקין'^ט. [לסבר האזון, יש להזכיר כאן דברי האוה"ח על הכתוב 'לעשות' את השבת, שאילו היה במציאות שאף אחד מבני ישראל לא ישמור השבת, אין שבת בעולם, נמצא שישראל עושים אותה. הרי שבחילול שבת כאילו 'ה'חפצא' של שבת מתחללת]^י.

ותואם הדבר עם שיטת הרמב"ם, שהרי בתוצאות-חיים שם כתב להוכיח מהרמב"ם כהתור"ד, ממה שפסק הרמב"ם (שגגות ב, ג) כרבי יהושע (בכריתות יט). שמי ששגג בעבירה ואינו יודע באיזה עבירה חטא, כגון שאינו יודע אם אכל חלב או נותר - פטור, דבעינן שיוודע לו החטא המסויים שחטא בו. ומבואר במשנה שה"ה בעושה מלאכה בשבת ואינו יודע איזו מלאכה עשה - פטור^י. ואולם כשיוודע העבירה רק אינו יודע

ט צ"ע במה שהניח האב"ז (או"ח קצא, ג) שהצד כמה חיות בשבת חייב על כל אחת ואחת משום דגופין מוחלקין [ומשמע דמיירי לענין חטאת], והלא אין האיסור מתייחס לגוף בהמה זו. וע"ע בכללות הענין בחזו"א כריתות לו.

י ואף בשגגת מלאכות, ודלא כפי שהוסבר לעיל עפ"י המנ"ח והאפק"י לחלק בזה בין שגגת שבת לשגגת מלאכות, דהשתא שהוסבר בדרך אחרת אין צורך לחילוק זה שהוא מחודש בסברא.

יא לפי"ז, לפי האמור לעיל דביוה"כ"פ [דלא כתיב ביה חילול אלא איסור מלאכה] הגדר הוא איסור עשיית מלאכה, יצא שאם עשה מלאכות בכמה ימי פורים, אין הימים כגופים מחלקים. וע"ע.

יב בעיקר סברא זו דיסוד האיסור מתייחס לשבת שלא לחללה ולא דוקא למעשה המלאכה, יש ליישב מה שמבואר בגמרא שאף אם שגג בכל המלאכות כולן מיקרי 'זדון שבת' הואיל ויודע איסור תחומין, למ"ד תחומין דאורייתא. הרי מבואר שבדיעות עיקר יום השבת כיום מנוחה בעלמא או שיוודע מצות 'זכור' וקידוש והבדלה ועונג שבת וכד' - לא סגי להחשב זדון שבת (עריטב"א). וא"כ קשה הלא איסור תחומין אינו איסור מלאכה, נמצא ששגג בכל עיקר הלאו ד'לא תעשה כל מלאכה', ומה מהני ידיעתו לאיסור תחומין (וכבר עמד על כך באבי עזרי' שגגות ז, ג). אך לפי האמור א"ש כי יודע עיקר איסור חילול שבת, הגם שאינו יודע איסור מלאכה. [ונראה שאם שוגג בטעות כללית אחת, כגון שסבר מותר לעשותן לצורך חולה שאין בו סכנה וכד' - מביא חטאת אחת. ואולי תליא בספק הגמרא בהעלם ז"ל בידו].

יג אולם דעת הרמב"ם להלכה אינה מוסכמת בזה - ע"ס כ"מ ולח"מ שגגות ח, ב ומרחשת י, ג, ב.

הן, איסור חלב ואיסור נותר. וגם הלא פעמים שהיא שגגה אחת, כגון שנתחלף לו חתיכת חלב דנותר בחתיכת התר שלא טעה בשני האיסורים אלא שגג בזיהוי החתיכות, והרי ודאי גם בהכי מיירי בגמרא (ע"ש), וכפי שנתבאר לעיל שבשני שמות לעולם חייב שתיים, בין בשגגה אחת בין בשתיים.

אך דבר גדול השמיענו כאן רש"י, שבא לבאר הא דבשני שמות חייב שתיים, יסוד הטעם הוא מפני דחשיב שתי שגגות, שהרי מבואר בגמרא בשבת הנ"ל דאמאי חייביה חטאת - אשגגה, שעל כן יש חילוק בין חדא שגגה לשגגות טובא, וא"כ מדוע בשני שמות בשגגה אחת חייב שתיים - על כרחך משום שהן שתי שגגות. והיינו מפני שהשגגה מתייחסת לאיסורים, ואינה מוגדרת לפי המחשבה המציאותית שעברה במחו של האדם, אלא היא נבחנת בתוצאת מעשהו, וכל שאכל חתיכה שהיא חלב ונותר, גם אם הסיבה לשגגתו היתה מפני מחשבה מוטעית אחת כגון שנתחלפה לו חתיכה בחתיכה, דין השגגה מוגדר לפי התוצאה ולא לפי עילת הטעות, והרי סוף סוף כשאכל החתיכה נמצא שוגג באיסור חלב ושוגג באיסור נותר הלכך שתי שגגות הן.

והנה בכל איסורי תורה כששגג בכמה שמוות הרי האיסורים מחלקים את השגגות כאמור, אבל איסור שבת שאני, שהרי כפי המבואר לעיל מהות ויסוד העבירה הוא 'חילול השבת' [כאילו פעולת המלאכה מוגדרת כ'מעשה' העבירה, ואילו חילול השבת הוא 'קיום' העבירה] (ע"ד הבחנת הגר"ח במצוות בין 'מעשה' ל'קיום' כמבואר במק"א), כלומר עיקר ענינה ויסודה], ואם כן כשדנים על מנין השגגות משתנה הדבר בהתאם לסוג השגגה, שאם שגג בשבת - הרי כאן שגגה אחת, ואף על פי שהמלאכות נידונות כשמות מוחלקין [כדברי רש"י בסנהדרין ותורי"ד] מ"מ כיון שעיקר האיסור הוא בכך שמחלל את השבת, הרי שגגה אחת היא לו בחילול זה, משא"כ אם ידע שהיום שבת ורק שגג במלאכות השונות, יש כאן למעשה שתי שגגות, והרי כפי שנתבאר מפרש"י לעולם הקובע הוא השגגות ולא השמות.

והרי נתבאר מאי שנא שבת משאר איסורים; בכל האיסורים מה שחייב שתיים בשגגה אחת בשני שמות היינו משום שבעצם הן שתי שגגות, כי סוף סוף שגג באיסור חלב שהיה לפניו ושגג באיסור דם שלפניו, משא"כ בשבת שיסוד האיסור הוא אחד, הרי שגג רק בחילול השבת. ואולם כששגג במלאכות, הואיל והן כשמות מוחלקין חייב על כל מלאכה ומלאכה כי למעשה יש כאן שתי שגגות, שגגה במלאכת קצירה ושגגה במלאכת טחינה.

ד ובזה יש ליישב קושיא אחת ברמב"ם, דהנה קיימא לן גופים מחלקים לחטאות, שאם בא על כמה נשים נדות בשגגה - חייב על כל אחת ואחת. וכבר חקרו המפרשים כיצד הדין כגון זה בבעלי חיים, האם אמרינן גופין מחלקים אם לאו (ע' תורי"ד קדושין עז; משנה למלך ריש הל' איסור ושער המלך שם ועוד). ובמשנה למלך (שגגות ו, ב) הקשה בזה סתירה בדברי הרמב"ם. והמחוויר בזה - כפי שנראה מתוך דברי האור-שמח (שגגות ו, ה), וכן מפורשת

'חטא השגגה' בכל התורה. ועוד, שכל דבר האסור מלכלך הנפש ומטמא אותה, וזה טעם הקרבנות להתכפר בהן השגגות. [ובפירושו התורה ריש ויקרא נקט רק הטעם השני]. הרי נראה מדבריו בנימוק הראשון שהקרבת בא על אשמת השגגה, שלא דקדק היטב, וכלשון הרמב"ם הנ"ל.

אך גדר הדברים הוא שאמנם החיוב עצמו הוא על מעשה העבירה אבל היות האדם נקרא 'חוטא' להיות אחראי למעשיו להתחייב קרבן, זהו מפני האשמה שלא בדק, שלולא כן אין לחייבו כי אנוס הוא שהרי לבו אנוס שסבר שהוא שומן. נמצא אם כן שיש להבחין בין מעשה העבירה המחייב קרבן מצד עצמו, ובין שגגת הגברא הגורמת חיוב עליו. וכדי לחייב חטאת צריך את שני המרכיבים; מעשה העבירה המחייב ושגגת הגברא.

ונראה שחילוקי המלאכות בשבת אף כי שם אחד להם, הרי הם מעשי איסור חלוקים, שלא כאכילת חלב וחלב שהוא נידון מעשה אחד. ואמנם בחילוק המעשים לבד אין די בו לחייב חטאת אלא צריך גם את שגגת הגברא כדי לחייבו באחריות מעשהו כנ"ל, לפיכך בשגגת מלאכות שיש שם גם שגגות טובא לגברא מלבד המעשים החלוקים, חייב על כל אחת ואחת, אבל בשגגת שבת, אמנם המעשים חלוקים אבל כיון שהשגגה אחת, אי אפשר לחייבו כמה חטאות [ושונה מחלב ודם שאף במקום שבמציאות שגג בדבר אחד, האיסורים מחלקים את השגגות כמו שנתבאר עפ"י רש"י בכריתות, משא"כ מלאכות שונות ששם אחד להם, צריך שגגות חלוקות במציאות].

קיצור הדבר: להתורי"ד והרמב"ם שהמלאכות הן כשמות חלוקים, נזקקים אנו לבאר מדוע בשגגת שבת חייב רק אחת. ולהריטב"א ששם אחד לכל המלאכות, צריכים לבאר מדוע בשגגת מלאכות חייב על כל אחת ואחת.

ופירשנו שלדברי הכל, הקובע את מנין החטאות הוא מנין השגגות. אלא שבכל התורה מנין השגגות נקבע רק לפי מנין השמות, אבל בשבת גדר השגגה משתנה; -

להרי"ד הטעם הוא, הואיל ויסוד האיסור הוא 'חילול השבת' על כן כששגג בשבת אין שם אלא שגגה אחת, שגגת החילול.

ולהריטב"א, אעפ"י שאין המלאכות 'שמות' המחלקים אבל הם 'מעשים' מוחלקים, על כן בשגגת מלאכות שישנה שגגה מציאותית אצל האדם כלפי כל מעשה ומעשה - חייב חטאת על כל שגגה ושגגה, אבל בשגגת שבת שלא שגג במחשבתו אלא בדבר אחד - אינו חייב אלא אחת.

הגוף, כגון שאינו יודע אם בא על נדה זו או אחרת - כתב הרמב"ם (בהלכה ה) שחייב. ואם כן הרי על כרחנו לומר שחילוקי המלאכות אינן כגופין מוחלקין גרידא אלא כשמות מוחלקין, שאל"כ מדוע חסר בידיעת החטא. וא"כ מה טעם בשגגת שבת אינו חייב אלא אחת - וצריך לומר כנ"ל שאמנם המלאכות הן כשמות חלוקים, אך זהו רק מבחינת מעשה העבירה, אבל 'קיומה' הוא בחילול השבת, ואם כן מובן מה שפסק הרמב"ם שהשבתות נידונות כגופין המחלקים, שהרי האיסור מתייחס ל'חפצא' של השבת כאמור.

ה) עתה יש לבאר לדעת הריטב"א שהמלאכות נחשבות כולן כשם אחד. ולפי"ז צריך להבין מה שאמרו שבשגגת מלאכות חייב על כל אחת ואחת הואיל ושגגות טובא הן, והלא האוכל חלב וחלב בשתי שגגות אינו חייב אלא אחת.¹

אמנם לכשנעייין נראה כי כבר הקשה רש"י קושיא זו, וזו לשונו (בשבת קג): 'ואע"ג דכולן אינן אלא חילול שבת אחת [יש לפרש כסברא הנ"ל שעיקר האיסור הוא חילול השבת ולא מעשה המלאכה כשלעצמו, שנקט כאן כדבריו בדף עב שהמלאכות שם אחד רק גופין מוחלקין] - מיחייב לכל מלאכה ומלאכה דגופי מלאכות מחלקין הואיל ואיכא שגגה טובא'.

וביאר תירוצו, בהקדם מה שכתבו אחרונים לחדש שחיוב חטאת הוא על עצם השגגה ולא על מעשה העבירה [כן נקט בחזון יחזקאל בשבת ובמכות ובעוד מקומות. ובקהלות יעקב (הוריות א) תלה בזה מחלוקת אמוראים שם], ונסתייעו מלשון הרמב"ם (שגגות ה,ו) 'שהשוגג היה לו לבדוק ולדקדק ואילו בדק יפה יפה ודקדק בשאלות לא היה בא לידי שגגה, ולפי שלא טרח בדרישה ובחקירה ואחר כך יעשה צריך כפרה', וכפשטות לשון הגמרא הנ"ל 'קרבן דחייב רחמנא אמאי - אשגגה' וכו'. ואמנם בפשוטו ודאי אין הדעת נותנת לומר ש'המחייב' הוא השגגה ואילו מעשה העבירה אינו אלא כתנאי בחיוב, אך נראה לבאר בזה גדר אחר, דהנה הרמב"ן (בתורת האדם, שער הגמול) ביאר מדוע האוכל חלב בשוגג קראתו התורה 'חוטא' בכל מקום - מפני שלא נזהר בעצמו ולא היה ירד וחרד אל דברי המקום ב"ה שלא יאכל ולא יעשה דבר עד שיבדוק יפה יפה ויתגלה לו הדבר שהוא מותר וראוי לו, ועל הדרך הזו הוא טעם

1 לכאורה הסבר זה נצטרך אף להתורי"ד, לענין חילוק חטאות בשגגת ע"ז, שמבואר בגמרא שגם שם יש חילוק בין שגגת עכו"ם לשגגת העבודות. והלא פשטא דמלתא נראה שאין העבודות השונות נידונות כשמות מוחלקין, שהרי בכל ע"ז דרך עבודתה אחרת ואין שם עבודה מוגדר מלבד ד' עבודות, ומסתבר דסגי בהתראה משום האיסור הכללי דע"ז, דאטו יצטרכו להתרות משום צורת העבודה המסוימת שאינה כתובה בשום מקום. וא"כ צריך טעם על כך שחייב על כל עבודה ועבודה בשגגת עבודות.

עיקרי דברים

א מנין החטאות המחויבות לחוטא בשגגה, נקבע לפי ה'שמות', כלומר שמות האיסורים שחטא בהם, ולא לפי מנין הטעויות, שאם עבר על כמה איסורים ע"י טעות אחת - חייב כמנין כל שם ושם. ואם עבר על שם אחד כמה פעמים, אפילו בכמה מיני שגגות - אינו חייב אלא אחת. (א)

נראה מלשון רש"י שלעולם הדבר הקובע הוא מנין השגגות, כי חיוב הקרבן הוא על השגגה, אלא שגדר 'שגגה' נקבע לפי התוצאה הסופית של מעשה האיסור, ולא לפי מציאות המחשבה המוטעית, אם היתה זו מחשבה אחת או כמה מחשבות. (ג)

באיסורי שבת, מנין החטאות משתנה לפי סוג השגגה, בשגגת שבת חייב חטאת אחת, ובשגגת מלאכות - על כל מלאכה ומלאכה.

טעם הדבר מתפרש בשני אופנים, כדלהלן.

ב נחלקו הראשונים האם מלאכות שבת נחשבות כ'שמות' חלוקים (תורי"ד, רמב"ם, רש"י בסנהדרין), או כשם אחד (ריטב"א, רש"י בשבת ובכריתות). (א ב)

ג נראה לפרש על פי הירושלמי שאיסור מלאכה בשבת מוגדר בעיקרו כאיסור 'חילול השבת', ואילו המלאכות נבחנות רק כמגדירות את מעשה החילול.

יש צד לומר - כן נראה בדעת המנחת-חינוך ואפיקי ים - שהגדרה זו אינה מוחלטת אלא משתנית לפי סוג השגגה; בשגגת שבת החטא נבחן כ'חילול השבת' כאמור, ואז המלאכות כולן נחשבות כשם אחד, ואילו בשגגת מלאכות הוא נבחן כאיסור 'מעשה מלאכה' וכל מלאכה נחשבת שם אחר. ואולם לאמיתו של דבר אין נראה לחלק כן]. (ב ג)

בכך יש לבאר הטעם שהשבתות נחשבות כ'גופין מוחלקין' לענין חילוקי חטאות, הגם שאין הגופים מחלקים אלא בסוג איסור המתייחס לגוף כחפצא מוגדר לעצמו [כמוכח מדברי הרמב"ם] - כי ה'שבת' נבחנת כחפצא כלפי איסור החילול. (ד)

ד לאור זאת יש לפרש הטעם שבחילול שבת הדבר הקובע את מנין החטאות הוא סוג השגגה, כי כיון שבעצם הקרבן בא על השגגה א"כ כששגג בשבת הרי שגגה אחת היא לו, שגגת החילול, אעפ"י שכל מלאכה היא שם לעצמו. לעומת זאת כששגג במלאכות, יש כאן שגגות מרובות ב'שמות' המוחלקים. (ג)

ולדעת הסוברים ששם אחד לכל המלאכות, זה שחייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה הוא מפני שהם גופי מעשים חלוקים. אך דוקא כשהיו לאדם כמה שגגות בפועל דהיינו שגגת מלאכות, אבל בשגגת שבת שהיא אחת, אין לחייב כמה חטאות על מעשים חלוקים בשגגה אחת (ה)

ה נראה ששתי מלאכות שונות אין מצטרפות לשיעור חיוב, לא באופן ששגג במלאכות ולא באופן ששגג בשבת, דלא כסברת המנחת-חינוך. (ב)

